

УДК 378:004(055+796.093.46)-057.875:[796.011.3]

Бардінов О. В.

ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ «МЕНЕДЖМЕНТ У ТУРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ» ДЛЯ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ВНЗ

А Зроблено опис навчальної програми нормативної навчальної дисципліни «Менеджмент у туристичній діяльності» для студентів факультету фізичного виховання педагогічних ВНЗ. Визначені мета, завдання вивчення курсу, перелік професійно необхідних знань, умінь, здібностей, якими повинні оволодіти студенти в процесі вивчення зазначеної дисципліни.

Ключові слова: менеджмент, туристична діяльність, туристичні послуги, менеджмент підприємства та персоналу туристичних організацій, менеджер та його роль в управлінні туристичним підприємством, самоменеджмент у роботі менеджера туристичної організації.

Актуальність дослідження. Інтеграція України до європейського й світового співтовариства, розбудова демократичної та правової держави й орієнтація вітчизняної системи освіти, насамперед вищої школи, на стратегічні положення Болонського процесу ставлять принципово нові вимоги до забезпечення якості підготовки майбутнього фахівця.

Зважаючи на викладене, актуальним постає питання розширення змісту професійної педагогічної підготовки вчителя з метою реалізації нагальної потреби наступних поколінь у відповідній соціальній і культурній компетентності для успішного й конкурентоспроможного життя в умовах об'єднаної Європи. Розв'язанню цієї проблеми сприятиме, на нашу думку, розвиток такої галузі, як туризм. З прийняттям Закону України «Про туризм» (1995), Закону України «Про вищу школу» (2014) держава взяла на себе зобов'язання створити сприятливі умови для туристичної діяльності й таким чином подолати кризову ситуацію, в якій опинився туризм нашої країни за часів незалежності. Однією з умов ефективного розвитку туристичної галузі є залучення до неї висококваліфікованих фахівців усіх без винятку галузей національної економічної системи, з новим економічним мисленням, комплексного розуміння управління розвитком туристичної індустрії та опанування навичками управління туристичною сферою. Саме цим обумовлена необхідність розроблення й апробації навчального нормативного курсу «Менеджмент у туристичній діяльності» для студентів факультету фізичного виховання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Мета дослідження полягає в аналізі наукових досліджень, присвячених розробленню структури та змісту підготовки фахівців туристичної сфери і на основі їхнього створення програми нормативної навчальної дисципліни «Менеджмент у туристичній діяльності» для студентів педагогічних ВНЗ напряму підготовки 7.01020101 «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини».

Аналіз останніх досліджень. Наукові основи менеджменту туризму розробляло багато науковців. Їхні праці були присвячені: організації туризму в Україні – О. О. Любіцева, В. К. Бабалицька, О. П. Мельник (1995) [7]; регіональній політиці розвитку туризму – В. К. Євдокименко (1996) [4]; історії туризму – В. К. Федорченко, Т. А. Дьорова (2002) [10]; організації туристичної діяльності в Україні – В. Ф. Кицяк (2003) [5], О. О. Любіцева (1995) [7]; менеджменту туристичної індустрії – І. М. Школа (2003) [11]; спортивно-оздоровчому туризму – Ю. В. Шур, О. Ю. Дмитрук (2003) [12]; менеджменту в організації – М. Д. Виноградський, А. М. Виноградська, О. М. Шканов (2004) [2]; плануванню діяльності туристичних підприємств – М. Мальська, О. Бордун (2005) [8]; менеджменту туризму – А. В. Ключников (2009) [6]; управлінській культурі менеджера, її проектування – М. В. Гриньова, Л. В. Малаканова, Г. Ю. Сорокіна (2012) [3]; плануванню роботи туристичного підприємства як одного з головних чинників розвитку його туристичної діяльності – О. В. Бардінов (2014) [1]; педагогіці туризму – В. К. Федорченко, Н. А. Фоменко (2004) [9].

Зважаючи на недостатність дослідження проблеми, нами пропонується один із варіантів роз-

роблення програми нормативної навчальної дисципліни «Менеджмент у туристичній діяльності» для студентів педагогічних ВНЗ напряму підготовки 7.01020101 «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини» (Шифр за ПП-008.1).

Виклад основного матеріалу. Відповідно до освітньо-професійної програми підготовки спеціаліста напряму 7.01020101 «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини» (Шифр за ПП-008.1) для студентів, які мають бажання набути початкові знання, вміння, навички та досвід управлінської діяльності в туристичній сфері, розроблена навчальна програма нормативної навчальної дисципліни «Менеджмент у туристичній діяльності» (розробник Бардінова В. Д., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теоретико-методичних основ викладання спортивних дисциплін), яка затверджена на засіданні кафедри ТМОВСД (протокол № 1 від 28.08.2013 р.) та вченою радою ПНПУ (протокол № 1 від 29.08.2013 р.), робочий варіант якої схвалено методичною комісією

за спеціальністю 7.01020101 «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини» (протокол № 1 від 5.09.2013 р.). Навчальна програма диференційована лекційними, семінарськими заняттями, самостійною та індивідуальною роботою, системою контролю, що, у свою чергу, забезпечує теоретичну та практичну підготовку фахівців цієї спеціалізації. Вона розроблена відповідно до вимог кредитно-модульної системи організації навчально-виховного процесу і становить 110 год. (3 кредити ECTS, із них 18 год. лекційних, 22 – семінарських, включаючи 2 залікових години, 48 – самостійної роботи, 20 – індивідуальної роботи, контрольні завдання для семінарських занять, пакет ректорських контрольних робіт (30 варіантів по 4 завдання), модульні тестові завдання, контрольні питання з усього курсу, література). Проілюструємо варіант розробленої програми нормативної навчальної дисципліни «Менеджмент у туристичній діяльності».

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3/2,5	Галузь знань 0102 – Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини Напрямок підготовки 7.01020101 – Фізичне виховання	нормативна	
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування):	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		5-й	5-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання: розроблення таблиць за темами змістових модулів		Семестр	
Загальна кількість годин 108 год./90 год.		X-й	X-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 6 самостійної роботи студента – 5	Освітньо-кваліфікаційний рівень: спеціаліст	Лекції	
		18 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		22 год.	8 год.
		Самостійна робота	
		48 год.	56 год.
	Індивідуальні завдання		
	20 год.	20 год.	
	Вид контролю: залік		

Примітка. Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить: для денної форми навчання – 40/68; для заочної – 14/76.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Залучення майбутніх фахівців педагогічної справи до усвідомлення й осмислення менеджменту як синтезу науки й мистецтва управління; управління як виду будь-якої сфери людської діяльності, зокрема, у сфері *менеджменту туристичної діяльності* як окремої частини функціонування туризму в Україні – менеджменту підприємства та персоналу туристичної організації, та здійснення актуалізації його головних положень в умовах вищого педагогічного навчального закладу.

Основні завдання дисципліни:

- сформувати у студентів початкові знання та уявлення щодо менеджменту як науки управління будь-якою сферою людської діяльності взагалі й туристичною зокрема;
- з'ясувати історичні та сучасні аспекти розвитку менеджменту як науки і мистецтва управління;
- дослідити історичний аспект розвитку туризму в Україні та особливості його управління;
- розкрити основні положення, визначення, дефініції, що визначають мету, зміст, характер,

тенденції, головні принципи розвитку менеджменту туризму, туристичної діяльності в Україні з надання туристичних послуг суб'єктами туристичної діяльності;

– з'ясувати нормативно-правову базу менеджменту туристичної діяльності в Україні з метою правового регулювання відносин суб'єктів у сфері туризму;

– визначити класифікацію основних видів міжнародного та вітчизняного туризму;

– виявити особливості формування туристичного продукту та процес просування його на туристичний ринок.

3. Інформаційний обсяг програми навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Менеджмент як синтез науки і мистецтва управління.

Тема 1. Менеджмент як наука управління: минуле і сучасність.

Поняття «менеджмент», його сутність, виникнення та розвиток як науки управління. Еволюція управлінської думки. Закони та принципи менеджменту. Функції менеджменту. Сучасні підходи та напрями розвитку науки управління: ситуаційний, процесний, систематичний підходи. Менеджмент як синтез науки і мистецтва управління. «Мова» менеджменту: об'єкт управління, суб'єкт управління, відносини управління, принципи управління тощо.

Тема 2. Менеджмент як вид професійної діяльності.

Модифікації менеджменту, їх загальна характеристика. Поняття «менеджер», ознаки його діяльності: зміст роботи та особливості управлінської праці. Методи управління, їхня класифікація та умови застосування. Вимоги до особистості менеджера: управлінські здібності менеджера як умова ефективного управління у сфері туризму.

Змістовий модуль 2. Основи менеджменту туристичної діяльності.

Тема 3. Менеджмент та необхідність управління туристичною діяльністю.

Особливості менеджменту туризму, його суть і зміст. Галузева термінологія. Державне регулювання туристичної діяльності в Україні. Основні напрями розвитку туристичної діяльності в Україні.

Тема 4. Організаційні основи менеджменту туризму.

Організаційні основи менеджменту туризму. Суб'єкт та об'єкт управління туристичною діяльністю. Види і форми туризму, їх класифікація та загальна характеристика. Вітчизняні туристичні організації, фірми, підприємства, агентства тощо, їх функції, завдання та види діяльності.

Тема 5. Туристичні продукти та їх конкурентна спроможність.

Туристичний ринок, його особливості та закономірності функціонування. Суб'єкти туристичного ринку (турист, туроператор, турагент, контр-

агент). Туристичний продукт, його формування та методи просування на ринок туристичних послуг. Оптова та роздрібна реалізація турпродукту. Туристичні продукти регіонів України. Туристичний продукт Полтавського регіону і його конкурентна спроможність на внутрішньому та світовому ринках туризму.

Тема 6. Менеджмент туристичного підприємства.

Організація як соціальне утворення. Передумови створення туристичного підприємства. Суб'єкти менеджменту організації. Місія туристичного підприємства, його формування та цільове призначення. Спеціальні та конкретні функції управління туристичним підприємством. Менеджмент і необхідність управління організаціями. Специфіка управління туристичними організаціями.

Тема 7. Менеджмент персоналу туристичної організації.

Менеджмент як наука та мистецтво управління персоналом туристичної організації. Управління людськими ресурсами туристичної організації: планування, процес відбору кадрів, професійне зростання кадрів тощо.

Тема 8. Менеджер туристичної організації, його роль в управлінні нею.

Ролі менеджера в організації: менеджер-адміністратор і менеджер-лідер, їхня суть і відмінності. Складники майстерності менеджера туристичної організації: загальна та управлінська культура, управлінські здібності та здатності фахівця педагогічної справи до управління туристичною діяльністю, стилі та методи керівництва. Управлінська виховна робота в діяльності менеджера туристичних організацій.

Тема 9. Самоменеджмент у роботі менеджера туристичної організації, його роль і функції.

Сутність поняття «самоменеджмент». Основні функції самоменеджменту в процесі виконання роботи менеджера туристичної організації. Шляхи та засоби організації менеджером туристичної організації самоменеджменту (метод «Альпи», щоденник часу, «вікно» Ейзенхаура тощо). Зовнішні та внутрішні шляхи самовдосконалення менеджера туристичної сфери.

У результаті вивчення курсу студенти повинні знати:

- галузеву термінологію;
- види і форми туризму;
- нормативно-правові основи туристичної діяльності;
- організаційні основи менеджменту туризму;
- особливості формування туристичного продукту та процес просування його на туристичний ринок;
- менеджмент і необхідність управління туристичною діяльністю підприємств, турагентств і персоналом туристичної організації.

Студенти повинні вміти:

- користуватися державними нормативно-пра-

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Менеджмент як синтез науки і мистецтва управління												
Тема 1. Менеджмент як наука управління: минуле і сучасність	8	2	2		2	2	8	2	2		2	2
Тема 2. Менеджмент як вид професійної діяльності	8	2	2		2	2	8	2	2		2	2
Разом за змістовим модулем 1	16	4	4		4	4	16	4	4		4	4
Змістовий модуль 2. Основи менеджменту туристичної діяльності												
Тема 3. Менеджмент та необхідність управління туристичною діяльністю	14	2	4		2	6	22	2	2		4	14
Тема 4. Організаційні основи менеджменту туризму	12	2	2		2	6	18	2			4	12
Тема 5. Туристичні продукти та їх конкурентна спроможність	12	2	2		2	6						
Тема 6. Менеджмент туристичного підприємства	12	2	2		2	6	18	2			4	12
Тема 7. Менеджмент персоналу туристичної організації	14	2	4		2	6	22	2	2	24	14	
Тема 8. Менеджер туристичної організації, його роль в управлінні туристичною організацією	12	2	2			26						
Тема 9. Самоменеджмент у роботі менеджера туристичної організації, його роль і функції												
Разом за змістовим модулем 2	92	14	18		16	44	68	8	4		4	52
Усього годин	108	18	22	-	20	48	90	6	8	-	20	56

5. Темі семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин (денна форма)	Кількість годин (заочна форма)
Т 1	Менеджмент як наука, практика і мистецтво управління	2	2
Т 2	Функції менеджменту	2	-
Т 3	Організаційно-нормативні та правові аспекти менеджменту туристичної діяльності в Україні	4	2
Т 4	Організаційні основи менеджменту туризму в Україні	2	-
Т 5	Менеджмент туристичного підприємства	2	-
Т 6	Менеджмент персоналу туристичної організації	2	2
Т 7	Менеджер та його роль в управлінні туристичною організацією	4	-
Т 8	Самоменеджмент у роботі менеджера туристичних організацій, його роль і функції	2	-
Т 9	Планування – основна функція управління	2	2
Разом:		22	8

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин (денна форма)	Кількість годин (заочна форма)
Т 1	Поняття і сутність менеджменту	2	2
Т 2	Прийняття управлінських рішень	2	2
Т 3	Планування в організації	6	14
Т 4	Організація як функція управління	6	12
Т 5	Мотивація	6	-
Т 6	Лідерування	6	12
Т 7	Система і процес контролю	6	14
Т 8	Комунікації	6	-
Т 9	Самоменеджмент та його функції у роботі менеджера туристичної організації	8	-
Разом:		48	56

вовими документами галузі туризму з метою правового регулювання відносин у туристичній сфері;

- орієнтуватися у визначенні різних форм і видів туризму;
- формувати туристичний продукт і реалізувати його на ринку туристичних послуг;
- аналізувати сучасні процеси розвитку туристичної сфери в Україні і за рубежом;
- здійснювати науково-дослідну та методичну роботу, орієнтуватися в спеціальній науково-педагогічній літературі.

7. Індивідуальні завдання

Підготуйте доповідь про одну зі шкіл наукового управління.

Підготувати доповідь про виникнення та розвиток менеджменту як науки.

Підготувати повідомлення про одну із теорій мотивації.

Розкрийте зміст (письмово) одного із розділів бізнес-плану стратегічного планування динамічного розвитку організації.

Схарактеризуйте ролі менеджера в організації.

Зробіть (письмово) класифікацію видів міжнародного туризму.

Підготуйте реферативне повідомлення на тему: «Міжнародні туристичні організації».

Підготуйте доповідь про класичну теорію мотивації.

Дайте відповідь на питання: «Що собою являє теорія потреб?».

Розкрийте зміст теорії людських відносин.

Дайте відповідь на питання: «Що Ви розумієте під теорією надання переваг (очікувань)?».

Розкрийте зміст теорії потреб досягнення.

Складіть програму туру ділового туризму, враховуючи при цьому мету поїздки, наприклад, на спортивні змагання команд із певного виду спорту.

Визначте спрямованість навчального виду туризму.

Вирішіть проблему: «Якщо я буду керівником туристичної організації, то основною теорією мотивації до праці персоналу я оберу теорію...» (назвіть теорію та обґрунтуйте, що люди за цією теорією будуть значною мірою зацікавлені у праці, якщо їх винагорода (матеріальна) буде тісно пов'язана з результатами праці).

Підготуйте реферативне повідомлення на тему: «Національні туристичні організації, види їхньої діяльності».

Схарактеризуйте загальні методи науки управління.

Визначте сучасні підходи та напрямки розвитку науки управління (ситуаційний, процесний, систематичний) і схарактеризуйте їх.

Підготуйтеся до участі в конкурсі на кращий проект «Туристична подорож», який містить у собі інформацію про тур, туристичний центр, куди направляється турист, дата початку і завершення туру, транспортні засоби (поїзд, літак

тощо), обов'язкову екскурсію і культурну програму.

Вирішіть проблему: «Якби менеджером туристичної організації був я...». Які методи Ви використали б при підборі кандидатур:

- а) молодшого обслуговуючого персоналу;
- б) старшого обслуговуючого персоналу.

Зробіть перелік основних напрямків організації роботи туристичного підприємства.

Схарактеризуйте місію туристичного підприємства та її формування.

Виділіть (письмово) організаційно-правові аспекти керівництва в галузі туризму.

Визначте роль і місце в науковій організації управління персоналом туристичного підприємства менеджера туристичної організації.

Вирішіть тестові завдання і ситуації (додаються).

8. Методи навчання

Пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, практичний, проблемного виконання.

9. Методи контролю

Усне опитування, тестові завдання, практичні завдання.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний контроль, самостійна та індивідуальна робота		ІНДЗ	Сума
Змістовий модуль № 1	Змістовий модуль № 2		
T1-T2	T3-T9	20	100
20	60		

T1-T9 – теми змістових модулів

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
83-89	B	добре	
75-82	C		
68-74	D	задовільно	
60-67	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Методичне забезпечення

Робоча навчальна програма дисципліни.

Конспекти лекцій з дисципліни та семінарських занять.

Контрольні завдання до семінарських занять.

Методичне забезпечення самостійної та індивідуальної роботи студентів.

Пакет індивідуальних навчально/науково-дослідницьких завдань (ІНДЗ), інструктивно-мето-

дичних матеріалів до їх виконання та критеріїв оцінювання.

Змістове та інструктивне забезпечення всіх форм і видів поточного, проміжного контролю знань студентів (тестові завдання, модульні контрольні роботи тощо).

Додатковий дидактичний матеріал з дисципліни «Менеджмент у туристичній діяльності».

12. Рекомендована література: базова та допоміжна

Висновки. З метою підготовки висококваліфікованих фахівців для сфери туризму доцільно залучення майбутніх фахівців педагогічної справи. Зважаючи на це, постає нагальна потреба розширення змісту професійної педагогічної підготовки вчителя за рахунок упровадження в навчально-виховний процес розробленої для студентів факультету фізичного виховання педагогічних ВНЗ, зокрема, ПНПУ імені В. Г. Короленка, навчальної програми курсу «Менеджмент у туристичній діяльності».

Програма передбачає різні види занять зі студентами, що сприяє формуванню та засвоєнню у них професійно необхідних знань, умінь, здібностей управлінської діяльності у туристичній галузі.

Бардинов А.В. Програмное обеспечение курса «Менеджмент в туристической деятельности» для студентов факультета физического воспитания педагогических вузов.

А Описана программа курса нормативной учебной дисциплины «Менеджмент в туристической деятельности» для студентов факультета физического воспитания педагогических высших учебных заведений. Определены цель, задачи изучения дисциплины, перечень профессионально необходимых знаний, умений, способностей, какими должен овладеть студент в области управления туристической деятельностью в процессе изучения данной дисциплины.

Ключевые слова: менеджмент, туристическая деятельность, туристические услуги, менеджмент туристического предприятия, менеджмент персонала туристических организаций, менеджер и его роль в управлении туристическим предприятием, самоменеджмент в работе менеджера туристической организации.

Bardinov A.V. Software course «Management of tourist activities» for Physical education faculty students of higher pedagogical institutions.

S This article describes a programme of normative academic discipline "Management of tourist activities". The programme is designed for students studying in the Physical education faculties of higher pedagogical institutions, in particular for students of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University. This programme identifies the purpose and objectives of the discipline; designates amount of information of the discipline, namely: the richness of content of the module 1 (management as a synthesis of art and science of administration, which includes the following topics of learning: management as a science of administration: the past and the present, and management as a form of professional administrative activity) and module 2 (basics of management of tourist activities that include the following topics of study: management and the necessity of administration of tourist activities, organisational principles of tourism management, tourist's product and its competitive opportunities, management of an enterprise, management of tourist enterprise, management of the personnel in tourist organisation, manager of the tourist organisation and his role in its operation, self-management of the manager's work for tourist organisation). Furthermore, the programme describes the structure of the discipline; subjects of workshop and tutorial classes; subjects for self-learning and individual tasks; teaching method; methods of control; distribution of credits that students acquire during their study period; a list of technical support; a list of recommended literature: basic and additional; a list of professional knowledge, skills and abilities required for management of tourist activities.

Key words: management, tourist activities, management of tourist enterprise, management of the personnel in tourist organisation, manager of the tourist organisation, self-management of the manager's work for tourist organisation.

Перспективи подальших досліджень полягають у впровадженні в навчально-виховний процес системи вищої педагогічної освіти курсу «Менеджмент у туристичній діяльності» з метою залучення майбутнього вчителя до управлінської діяльності у сфері туризму.

Список використаних джерел

1. Бардинов, О. В. Планування роботи туристичного підприємства як один із головних чинників розвитку його туристичної діяльності / О. В. Бардинов // Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі (XXI Каришинські читання): матеріали Міжн. наук.-практ. конфер. (м. Полтава, 29-30 травня 2014 р. / за заг. ред. проф. М. В. Гриньової. – Полтава, 2014. – С. 20-22.
2. Виноградський, М. Д. Менеджмент в організації : навч. посіб. / М. Д. Виноградський, А. М. Виноградська, О. М. Шканов. – 3-є вид., випр. – Київ : Кондор, 2004. – 598 с.
3. Гриньова, М. В. Управлінська культура менеджера, її проектування / М. В. Гриньова, Л. В. Малаканова, Г. Ю. Сорокіна // Менеджмент загальноосвітніх навчальних закладів : навч.-метод. посіб. для студ. та магістр. – Полтава : Астрар, 2012. – С. 139-168.
4. Євдокименко, В. К. Регіональна політика розвитку туризму / В. К. Євдокименко. – Чернівці : Пуут, 1996. – 136 с.
5. Ключников, А. В. Менеджмент туризму [текст] : учебник / А. В. Ключников ; Российская международная академия туризма. – Москва : Советский спорт, 2009. – 228 с. – (Проф. турист. образов.).
6. Педагогіка туризму : навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. проф. В. К. Федорченка, проф. Н. А. Фоменка, доц. М. І. Скрипник, доц. Г. С. Цехмістрової. – Київ : Слово, 2004. – 296 с.
7. Федорченко, В. К. Історія туризму в Україні : навч. посіб. / В. К. Федорченко, Т. А. Дьорова. – Київ : Вища шк., 2002. – 195 с.
8. Школа, І. М. Менеджмент туристичної індустрії : навч. посіб. / І. М. Школа та ін. / за ред. проф. І. М. Школи. – Чернівці, 2003. – 596 с.
9. Щур, Ю. В. Спортивно-оздоровчий туризм / Ю. В. Щур, О. Ю. Дмитрук. – Київ : Альтпрес, 2003. – 232 с.

Дата надходження авторського оригіналу до редакції : 22.10.2014